

Leszek Bielecki

doktor habilitowany nauk prawnych, profesor UJK,
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ORCID: 0000-0008-1553-1141

Konstytucyjne obowiązki człowieka i obywatela w perspektywie państwa dobrobytu

Słowa kluczowe: państwo dobrobytu, prawa i wolności człowieka i obywatela

1. Wstęp

W prawniczej przestrzeni publikacyjnej ukazało się jak dotąd bardzo wiele opracowań dotyczących tematyki z zakresu praw i wolności człowieka i obywatela. W moim przekonaniu jest to już zjawisko inflacji w tym względzie. Natomiast rzadkością są opracowania dotyczące obowiązków człowieka i obywatela. W państwie dobrobytu, do którego przyzwyczajono się w ostatnich latach, zdawało by się, że to prawa i wolności powinny być eksponowane, a obowiązki – zdawkowo przypominane. Spróbuję udowodnić, że w państwie dobrobytu właśnie obowiązki powinny być eksponowane, w różnych płaszczyznach funkcjonowania państwa: od obowiązków obronnych, po obowiązki finansowe.

W przedmiotowym opracowaniu podejmę próbę analizy problematyki obowiązków człowieka i obywatela z punktu widzenia funkcjonowania w państwie dobrobytu. Zostaną omówione obowiązki człowieka i obywatela, jak również przedstawiona koncepcja państwa, w tym państwa dobrobytu.

W opracowaniu wykorzystam metodologię badań z wariantu II stosowaną i zalecaną przez Stowarzyszenie Badań nad Źródłami i Funkcjami Prawa „Fontes”, a więc poprzez wskazanie źródła pochodzenia regulacji, jego dysponentów oraz beneficjentów, jak również użytkowników¹.

2. Źródło, czyli państwo, w tym państwo dobrobytu

W pierwszej kolejności należy omówić źródło, a więc faktycznego inicjatora określonych rozwiązań prawnych w zakresie obowiązków człowieka i obywatela. Takim źródłem

¹ http://stowarzyszeniefontes.pl/wp-content/uploads/2021/07/metodologia_badan_fontes.pdf (dostęp: 2.12.2025 r.).

jest państwo, które zorganizowane w określony sposób przez swoje władze wprowadza do obiegu społecznego określone rozwiązania prawne.

Państwo wywodzi się ze zbiorowości, a następnie ze społeczności państwowej, która tworzy wewnątrz siebie określone grupy państwowe. Zbiorowość tworzą mieszkańcy, społeczność jest zaś taką zbiorowością, w której wytworzyły się stosunki społeczne. Natomiast grupa społeczna to zespół ludzi, których łączą różnego rodzaju więzi społeczne. Grupa społeczna może mieć swoje organy, które dysponują upoważnieniem do dokonania czynności konwencjonalnej w imieniu danej grupy. Natomiast władza państwowa jest szczególnym rodzajem władzy, którą można ująć w postaci behawioralnej, normatywnej i socjologicznej. Ujęcie behawioralne polega na tym, że nakazy lub zakazy formułowane przez jednych ludzi wywołują określone zachowania innych, ujęcie normatywne zajmuje się zaś tym, jakie są podstawy dla skutecznego formułowania przez jednych ludzi norm wyznaczających postępowanie innych. Z kolei ujęcie socjologiczne rozpatruje władzę jako szczególnego rodzaju stosunek społeczny. Trzeba wyraźnie podkreślić, że władza państwowa powinna legitymować się autorytetem. Autorytet można wyjaśnić jako przypisanie władzy upoważnienia do ustanawiania nakazów i zakazów dla innych ze względu na zaufanie i powagę władzy. Podstawową cechą państwa jest jego charakter polityczny, w którym występuje stosunek władztwa i podporządkowania. Należy pamiętać, że państwo ma charakter przymusowy. O charakterze państwa decydują względy historii i tradycji. Ponadto państwo tym mniej manifestuje swój charakter jako organizacji politycznej, im bardziej władztwo i podporządkowanie polityczne jest zastępowane w życiu publicznym mediacją, przetargiem i uzgadnianiem interesów. Instytucjonalizacja grupy państwowej prowadzi do wyodrębnienia organów państwowych powiązanych w hierarchiczną strukturę zwaną systemem organów państwa. Ten właśnie proces doprowadził do powszechnie znanej koncepcji trójpodziału władzy państwowej. Grupa państwowa ma charakter terytorialny i prawny, a w jej ramach prawo jest najważniejszym regulatorem stosunków społecznych. Po to jednak, by móc budować przez prawo normatywny wzór stosunków władzy oraz zamieszkujących terytorium państwa ludzi, potrzebna jest suwerenność. Suwerenność wyraża wolę państwa w stosunkach zewnętrznych oraz wewnętrznych².

Wedle Konwencji z Montevideo z 1933 r. państwo to podmiot prawa międzynarodowego, który charakteryzuje się kilkoma elementami: stałą ludnością, suwerenną władzą, określonym terytorium oddzielnym od innych granicą oraz zdolnością wchodzenia w stosunki międzynarodowe³. Natomiast w Karcie Bogoty z 1948 r. napisano, że państwa są równe pod względem prawnym, mają równe prawa i równą zdolność do korzystania z tych praw oraz równe obowiązki. Prawa każdego państwa nie zależą od jego uprawnień do zapewnienia ich wykonywania, ale zależą od samego faktu jego istnienia jako osoby na mocy prawa międzynarodowego⁴.

² A. Redelbach, *Państwo i jego struktura wewnętrzna* [w:] A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1994, s. 24–47.

³ <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> (dostęp: 2.12.2025 r.).

⁴ A. Michalska, *Prawa człowieka w systemie organizacji państw amerykańskich*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1980/42(2), s. 71–86.

Według Konstytucji RP Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej⁵. Zasada ta jest zbiorem różnych wartości wyrażonych w Konstytucji dotyczących prawa, ustroju państwa oraz relacji pomiędzy państwem a jednostką. Zasada demokratycznego państwa prawnego w swojej treści zawiera określone wartości, np. porządek konstytucyjny, demokrację przedstawicielską, podział władzy, pluralizm polityczny, niezależność sądów, społeczną gospodarkę rynkową, wolność działalności gospodarczej, swobodę umów, niedziałanie prawa wstecz itd. W ścisłym znaczeniu prawnym omawiana zasada jest dyrektywą adresowaną do organów stanowiących i stosujących prawo, w szczególności w zakresie wykładni prawa. Zasada zwraca uwagę na prawo jako fundament działania państwa, jego stanowienie i stosowanie oraz na wartości leżące u podstaw prawa, takie jak: godność człowieka, jego prawa i wolności, nadrzędność konstytucji, niezależność sądów. Z przedmiotowej zasady wynika także, że wszystkie postępowania prowadzone przez organy władzy publicznej w celu rozstrzygnięcia spraw indywidualnych mają być zgodne ze standardami sprawiedliwości proceduralnej⁶. Natomiast zasada demokracji oznacza nie tylko nasycenie wartościami demokratycznymi stanowionego prawa, lecz również oparcie na rygorach demokracji całego procesu tworzenia, interpretowania i stosowania prawa. W zakresie zaś sprawiedliwości społecznej trzeba podkreślić, że w jej ujęciu to państwo ma realizować przy pomocy prawa idee solidaryzmu społecznego jako dobra wspólnego wszystkich obywateli. Legitymizująca państwo umowa społeczna wymaga, by państwo, rządząc za pomocą prawa, zapewniało minimalny poziom sprawiedliwości w strukturach społecznych⁷.

Przechodząc od konstytucyjnej zasady-bazy, jaką jest zasada demokratycznego państwa prawnego i sprawiedliwego, trzeba zwrócić uwagę na jeszcze inną zasadę, a mianowicie zasadę niepodległości. Artykuł 5 Konstytucji stanowi bowiem, że Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. A więc zasada niepodległości wskazuje na zasadę zrównoważonego rozwoju. Ogólnie można się zgodzić z twierdzeniem, że zrównoważony rozwój jest pojęciem pozaprawnym o zabarwieniu ekonomicznym. Wydaje się, że zrównoważony rozwój jest kierunkiem polityki państwa o wartości programowej w tym zakresie⁸. Niemniej jednak warto zwrócić uwagę, że zasada niepodległości zawiera w sobie wskazanie na prawa i wolności człowieka i obywatela, które są wyartykułowane w rozdziale II Konstytucji. Wśród nich znajdują się prawa i wolności osobiste, polityczne, ekonomiczne, kulturalne itd. W szczególności dla bytu jednostki istotne znaczenie mają wolności i prawa ekonomiczne (prawo do własności, wolność wykonywania zawodu i wolność pracy, prawo do zabezpieczenia społecznego,

⁵ Art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁶ M. Florczak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, art. 2.

⁷ M. Zubik, W. Sokolewicz [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 1, red. L. Garlicki, Warszawa 2016, art. 2.

⁸ B. Rakoczy [w:] *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej [w:] Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, Warszawa 2013, art. 5.

prawo rodziny do pomocy ze strony państwa, a także wolność działalności gospodarczej i wolność przedsiębiorców). W związku z tym, kiedy zestawi się owe wszystkie wolności i prawa, w szczególności ekonomiczne, z zasadą zrównoważonego rozwoju, to można dojść do uprawnionych wniosków, że zasada niepodległości z art. 5 Konstytucji, sumarycznie rzecz ujmując, próbuje, a może wręcz wyraża kierunek działalności państwa, jakim jest zapewnienie powszechnego dobrobytu.

Biorąc powyższe pod uwagę, w tym miejscu należy odnieść się do koncepcji tzw. państwa dobrobytu. Koncepcja ta powstała po II wojnie światowej jako odpowiedź na kryzys ekonomiczny i bezrobocie lat 30. poprzedniego wieku. Państwo dobrobytu było traktowane jako odpowiednik tzw. państwa opiekuńczego. Zasadniczym wyrazem doktryny państwa dobrobytu było założenie, że państwo nie może być bierne wobec problemów ekonomicznych oraz socjalnych i ma dążyć do sprawiedliwości społecznej. Koncepcja takiego państwa odrzucała rozwiązania komunizmu, ale stawiała również na ochronę człowieka przed zagrożeniami związanymi z funkcjonowaniem wolnego rynku. Doktryna państwa dobrobytu zdaje się wspierać zrównoważony rozwój państwa i jego obywateli przez próbę stworzenia alternatywy dla państwa jako tzw. stróża nocnego. W moim przekonaniu takie założenie istnieje w polskiej Konstytucji w wyżej przywołanych jej przepisach. Można zgodzić się z tezą, że tego rodzaju państwo, o tak sprofilowanym założeniu, powinno nadal być atrakcyjne w wymiarze politycznym, społecznym i gospodarczym. Istnieje bowiem przekonanie o obowiązku udziału państwa w realizacji zasad bezpieczeństwa społecznego i socjalnego⁹.

Podsumowując powyższe, należy stwierdzić, że źródłem w niniejszym opracowaniu jest państwo, a zasadniczo państwo w formule państwa dobrobytu czy, jak kto woli, państwa opiekuńczego, którego organy ustawodawcze stworzyły w 1997 r. przepisy konstytucyjne w zakresie praw i wolności człowieka i obywatela, jak również jego obowiązki.

3. Dysponenti i beneficjenci, czyli władza publiczna

Dysponentem normy prawnej jest zazwyczaj przedstawiciel władzy publicznej, w tym przypadku stanowiący prawo. Natomiast beneficjentem jest podmiot, który odnosi wymierną lub niewymierną korzyść z określonej sytuacji lub zdarzenia. W obu tych przypadkach będzie to organ władzy publicznej, a więc parlament. W rezultacie jego pracy uchwalono ustawę zasadniczą, która już niemalże na samym początku formułuje prawa i wolności człowieka i obywatela, a później obowiązki.

Prawa i wolności człowieka i obywatela są związane z jego prawami podmiotowymi. Tworzą one zespół uprawnień przysługujących podmiotowi prawa w relacji z innymi podmiotami prawa. Rozgraniczenie praw i wolności w Konstytucji wydaje się nie być kategoryczne. Zarówno prawa, jak i wolności są relacjami człowieka do określonych okoliczności. Człowiek posiada naturalne uprawnienie do tych okoliczności. Można przyjąć założenie, że pojęcie praw ma charakter nadrzędny. Można bowiem mówić o prawie do wolności

⁹ M. Mitręga, *Jakie państwo opiekuńcze* [w:] *Europa XX–XXI wieku: społeczno-polityczne konsekwencje kryzysów*, red. M. Gruszczyk, L. Krzyżanowski, M. Skrzypek, Katowice 2017, s. 391–392.

zgromadzeń lub do zrzeszania się. Domeną wolności są te okoliczności, w których człowiek może samodzielnie określić sposób swojego działania w pewnym obszarze rzeczywistości. Wystarczające jest, by nie przeszkadzano w wykonywaniu wolności. Główną funkcją wolności jest przeciwstawianie się nadmiernej ingerencji ze strony państwa, zbiorowości lub innych osób. Wolności określają sfery działań nie zakazanych przez ustawodawcę, w ramach których człowiek może postępować wedle własnej woli, niezależnie od wymogów jakiegokolwiek władzy. Dozwolone jest wszystko, co nie jest zakazane. Granicą wolności są sytuacje, w których realizacja wolności narusza przestrzeń wolności innych, również korzystających z wolności. Jeżeli jest strefa wolna od zakazów, to obowiązuje domniemanie, co można czynić. Natomiast w przypadku praw chodzi o stworzenie człowiekowi okoliczności przysługujących ze względu na określone okoliczności bytu ludzkiego, np. prawo do życia czy prawo do informacji. W odróżnieniu od wolności prawa zakładają konieczność podjęcia pewnych pozytywnych działań przez podmiot zobowiązany (wolność w znaczeniu pozytywnym, wolność do czegoś). Dla obywatela danego państwa realizacja praw wiąże się z tym, że ustawodawca może uregulować wszelkie przejawy korzystania z nich, podmioty objęte taką regulacją nie mogą zaś wykraczać poza wyznaczone im granice¹⁰.

W art. 82–86 Konstytucji znalazły regulację tzw. obowiązki. Dotyczą one obowiązków człowieka i obywatela. W tym zakresie obowiązki każdego człowieka dotyczą: przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej, ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, oraz obowiązku dbałości o stan środowiska wraz z odpowiedzialnością za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Natomiast obowiązki obywatela dotyczą: wierności Rzeczypospolitej Polskiej i troski o dobro wspólne oraz obrony Ojczyzny. W odniesieniu do poszczególnych obowiązków człowieka można stwierdzić, że prawa w Polsce są stanowione przez organy publiczne w przewidzianym trybie, zgodnie z postanowieniami Konstytucji. W systemie demokratycznym prawo powinno odpowiadać interesom i dążeniom społeczeństwa, które ma wpływ na wybór swoich reprezentantów oraz na ich działalność i treść stanowionych norm prawnych. Osiągnięcie celów społecznych następuje z chwilą wejścia w życie przepisów i wywołuje zamierzone skutki, jeśli jest konsekwentnie stosowane i przestrzegane. Jeżeli zatem państwo jest dobrem wspólnym wszystkich oraz działa zgodnie z ich interesem, a prawo jako regulator stosunków społecznych, w tym ekonomicznych, jest tworzone demokratycznie, to naturalnym obowiązkiem wszystkich jest jego przestrzeganie. W tym względzie Konstytucja nie przewiduje wyjątków. Wspólne dobro wymaga takiego rozłożenia ciężarów publicznych, by mogło prawidłowo funkcjonować. Istnienie państwa w każdej dziedzinie wymaga odpowiedniego zabezpieczenia finansowego. Środki publiczne są rozmaitego pochodzenia. Należy podkreślić, że obciążenia społeczne mogą być nakładane tylko i wyłącznie w drodze ustawowej. Uchwalenie ustawy budżetowej należy do obowiązków Rady Ministrów, która odpowiada za jej wykonanie. Nakładanie ciężarów publicznych stanowi zatem zadanie parlamentu, który również kontroluje gospodarowanie środkami publicznymi. Obowiązek ponoszenia danin publicznych, w tym podatków, jest więc powszechny i dotyczy każdego, zależy również od jego sytuacji finansowej. Natomiast

¹⁰ M. Augustyniak, *Rozdział I. Prawa człowieka – zagadnienia terminologiczne oraz aspekt historyczny* [w:] *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce*, red. M. Chmaj, Warszawa 2023, s. 132.

ochrona środowiska w obecnych czasach jawi się jako jedno z naczelných zadań współczesnego społeczeństwa i państwa. Ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych. Za naruszenie obowiązku dbałości o stan środowiska jest przewidziana ustawowa odpowiedzialność. Obowiązek ten ciąży na wszystkich, a więc nie tylko na osobach fizycznych, ale również na innych podmiotach prawa, w tym w szczególności prowadzących działalność gospodarczą. W przypadku natomiast obowiązków obywatelskich trzeba wskazać, że wierność Rzeczypospolitej Polskiej jest pierwszym obowiązkiem jej obywateli. Dobro wspólne jest wartością społeczną i stąd płynie wniosek, że wszyscy obywatele mają jednakowe obowiązki wobec Ojczyzny. Wynika to również z zasady równości. Wierność może być realizowana w zależności od konkretnego podmiotu, np. osoby cywilnej czy funkcjonariusza określonej służby. Od obowiązku wierności Ojczyźnie Konstytucja nie przewiduje żadnych wyjątków. Każdy obywatel musi powstrzymać się od takich zachowań, które przynoszą szkodę państwu i jego interesom. Podobnie jak wierność Ojczyźnie, istotnym obowiązkiem jest obrona Ojczyzny. Zależy to w dużej mierze od tego, czy służba wojskowa ma charakter powszechny, czy zawodowy. Ponadto inna jest sytuacja w okresie pokoju, a inna w czasie wojny. Wyjątkiem od tego obowiązku jest służba zastępcza osób, którym przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne nie pozwalają na odbywanie służby wojskowej¹¹. Podsumowując, należy stwierdzić, że w omawianym zakresie parlament jako władza publiczna obowiązana działać w granicach i na podstawie prawa uchwaliła ustawę zasadniczą, dysponując swoją władzą w tym zakresie, a także uzyskała z jej uchwalenia korzyści dla państwa i społeczeństwa, a więc niejako dla samych siebie, ponieważ stanowi jego część.

4. Użytkownik, czyli człowiek i obywatel w sferze obowiązków

Użytkownikiem jest osoba, która działa w sposób określony schematem działania i ponosi koszty jego funkcjonowania.

W tym miejscu opracowania trzeba zmierzyć się z analizą problematyki człowieka i obywatela w sferze jego obowiązków konstytucyjnych. Zasadniczo jest ich niewiele i dzielą się na dwie grupy ich użytkowników, a więc ludzi i ludzi obywateli. W grupie wszystkich, czyli wszystkich ludzi, znajdują się trzy obowiązki (przestrzeganie prawa, ponoszenie ciężarów publicznych i dbałość o stan środowiska, jak również odpowiedzialność za pogorszenie jego stanu). W grupie obywateli też są trzy obowiązki (wierność Rzeczypospolitej, troska o dobro wspólne i obrona Ojczyzny). Warto przy tym dodać, że innymi, nieujętych w rozdziale II Konstytucji, obowiązkami są obowiązek nauki do 18. roku życia oraz obowiązek ponoszenia nakładów publicznych na działalność agend państwa.

W tym miejscu należy postawić pytanie o charakter prawny obowiązków człowieka i obowiązków człowieka obywatela. W moim przekonaniu przewidziane w Konstytucji obowiązki mają charakter prawny nakazów i zakazów, i często są sprecyzowane w ustawach zwykłych, a ponadto ich regulacyjnie ogólny charakter może powodować błędną wykładnię lub interpretację albo prowokować do naruszeń prawa w tym zakresie. Nakazy i zakazy są

¹¹ W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2013, art. 85.

egzekwowane przez państwo. Zasada bezpośredniego stosowania Konstytucji (art. 8 ust. 2) oznacza, że jej postanowienia Konstytucji, w tym dotyczące samej ustawy zasadniczej, są wiążące i należy je stosować bezpośrednio. Naruszenie konstytucyjnych obowiązków może skutkować sankcjami prawnymi określonymi w ustawach. Realizacja obowiązków konstytucyjnych jest warunkiem funkcjonowania państwa prawa i porządku demokratycznego. Można postawić przy tym jednak pytanie: czy obowiązki powinny w ogóle znajdować swoje regulacje w Konstytucji? Ponadto skromne wyliczenie kilku obowiązków w ustawie zasadniczej z 1997 r. jest usprawiedliwione formułą państwa liberalnej demokracji, gdzie na piedestale stoją przede wszystkim wolności i prawa człowieka i obywatela, natomiast ich obowiązki są marginalizowane. Być może dlatego, że Konstytucja z 1997 r. była odpowiedzią na sytuację odwrotną, mającą miejsce przed rokiem 1989 – w Konstytucji z 1952 r.¹² przewagę miały obowiązki. W ten sposób utarło się moim zdaniem błędne mniemanie, że nowoczesne państwo musi być tylko demokratycznie-liberalne, z uwypukleniem wolności i praw człowieka i obywatela, a nie ich obowiązków. Tego rodzaju twierdzenia próbuje się uzasadnić tym, że w państwie demokratyczno-liberalnym, inaczej mogącym być nazwanym również państwem dobrobytu, panuje mała ingerencja w prawa i wolności podmiotowe jednostki, natomiast w państwach autorytarnych jest odwrotnie i dominują obowiązki w tym zakresie. W państwie dobrobytu państwo nie wymaga wiele od obywatela, a również powinno. Trzeba wyraźnie podkreślić, że wskazane wyżej obowiązki ciążyą na użytkowniku państwa, którym jest i człowiek, i obywatel w sposób oczywisty, a nie dorozumiany. Skoro jest się „użytkownikiem” państwa i całego jego aparatu funkcjonalnego, zarówno przestrzeganie prawa, na terenie którego się zamieszkuje, ponoszenie ciężarów publicznych na potrzeby tego państwa, jak i ochrona środowiska jako otoczenia, z którym się koegzystuje, wydają się obowiązkami wynikającymi z naturalnej więzi łączącej człowieka z państwem. Pozostałe zaś obowiązki płynące z faktu bycia obywatelem polskim, a więc z jeszcze mocniejszej legitymacji, są obowiązkami wyższego rzędu. Wydają się mieć charakter bardziej niematerialny i ogólny, jak wierność czy troska o dobro wspólne. W tym względzie również wyrażają przez to szczególną relację i więź obywatela z państwem, który – podobnie jak w przypadku każdego człowieka – okazuje się być użytkownikiem aparatu państwa. W tym sensie w przypadku zarówno każdego człowieka, jak i obywatela wskazane obowiązki są może nie tyle kosztami ich funkcjonowania względem państwa, ile jednocześnie tak kosztami (materialnymi i niematerialnymi), jak też powinnościami jednostki w stosunku do zbiorowości, której są członkami – zorganizowanej w państwo.

5. Sformułowanie hipotez badawczych, czyli obowiązki człowieka i obywatela w państwie dobrobytu

Jak już wyżej wspomniano, wydawałoby się, że funkcjonując w państwie dobrobytu, zwany również państwem opiekuńczym o koincydencji w kierunku demokracji liberalnej,

¹² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy 22.07.1952 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 ze zm.).

należy uwypuklać i podkreślać w licznych przypadkach, mając na uwadze doświadczenia autorytarne, w sposób zdecydowanie pierwszoplanowy – wolności i prawa człowieka i obywatela, a obowiązki w sposób następczy. W związku z tym trzeba określić relacje człowieka i obywatela w stosunku do państwa w kontekście praw i wolności oraz obowiązków. W tym względzie w moim przekonaniu trzeba wyjść z założenia, że człowiek jako jednostka jest od państwa wolny, ale jako obywatel jest państwu poddany. Państwo jako efekt umowy społecznej pomiędzy członkami zbiorowości oznacza funkcjonowanie na przyjętych w wyniku utworzenia państwa obopólnych zasadach, które polegają na tym, że członek zbiorowości tworzącej państwo ma wobec niego obowiązki, a i państwo ma obowiązki wobec niego. Ponieważ państwo wyposaża członka zbiorowości w wolności i prawa, ma również wobec niego określone uprawnienia. Kwestia w tym, po której stronie umowy leży większość konstytucyjnych wolności i praw oraz większość konstytucyjnych obowiązków. Co do kwestii wolności i praw, to temat na inne opracowanie, natomiast w kwestii obowiązków należy podkreślić, że zawierając umowę społeczną i tworząc państwo, obywatele zostali obłożeni obowiązkami utworzonego przezeń państwa.

Kolejne pytanie dotyczy tego, czy przeważają obywateli czy każdej osoby obowiązki wobec państwa, czy też przeważają obowiązki państwa wobec nich. Moim zdaniem wartościowanie w tym zakresie powinno prowadzić do wniosku, że obowiązki państwa wobec człowieka i obywatela powinny być mierzone przyznaniem im wolnościami i prawami, czyli co najmniej równowagą w państwie liberalnego dobrobytu, w przeciwieństwie do państwa autorytarnego. Miarą państwa dobrobytu jest osiągnięcie optymalnie wysokiego wyniku ekonomicznego dla wszystkich. Czy zatem obowiązki nałożone przez współczesne państwo dobrobytu na człowieka i obywatela zapewniają osiągnięcie optymalnie wysokiego wyniku ekonomicznego, czy są niewystarczające w tym zakresie? W moim przekonaniu państwo jako organizacja społeczna powinno polegać na zapewnieniu przez swoich członków takiego limitu obowiązków, by móc uchodzić za państwo dobrobytu. Rozdając zaś same prawa i wolności, samoistnie ogranicza tę funkcję, ponieważ to człowiek i obywatel będzie przez to – nawet mimowolnie lub ze świadomym zamiarem – sam czynił się niezależnym i wyobcowanym tworem ewolucji państwa oraz koncentrował swoją aktywność na samorealizacji, a nie realizacji w imię społeczności tworzącej państwo. W tym względzie obowiązki należne państwu będzie traktował jako nadmierne lub nawet niepotrzebne i rozszerzy w tym zakresie pretensje do wolności i praw osobistych.

Obraz tej rzeczywistości można zauważyć w państwach Europy Zachodniej, gdzie z wolności i praw uczyniono bardzo często przedmiot nadmiernych roszczeń w każdym aspekcie życia codziennego. W tym względzie unaoczniał się niedostatek obowiązków społecznych oraz inflacja lub nieprawidłowe pojmowanie praw człowieka i obywatela. Państwo dobrobytu potrzebuje więcej poświęcenia tworzących jej tożsamość członków zbiorowości, by móc faktycznie korzystać ze swoich walorów ekonomicznych dla potrzeby nieustannego rozwoju. Respektowanie bowiem obowiązków, których katalog nie powinien być zamknięty, umożliwi postęp i rozwój państwa dobrobytu. Natomiast przyznawanie licznych wolności i praw jego użytkownikom, biorąc pod uwagę egoistyczną naturę ludzką, doprowadza raczej, wskutek dominującego egoizmu członków wspólnoty państwowej, do wspartej egocentryzmem zapaści, a nie do wzrostu dobrobytu w państwie. Dlatego też

wyrażam zdanie, że obowiązki człowieka i obywatela nie tyle powinny zajmować osobny rozdział Konstytucji, ile nawet być rozważnie uzupełniane. Ponadto w moim przekonaniu dla dobra i rozwoju państwa dobrobytu powinny przeważać obowiązki człowieka i obywatela względem państwa, a nie odwrotnie. Ujmowanie obowiązków mimowolnie zwiększa bowiem często problematyczne uprawnienia.

6. Zakończenie, czyli rozumienie korzyści i kosztów związanych z realizacją zakładanego celu działania

W zakresie omawianej tematyki czas już przejść do zbilansowania strony korzyści i stron kosztów związanych z realizacją zakładanego celu działania. Celem działania w omawianym zakresie jest funkcjonowanie państwa dobrobytu w oparciu o rozsądnie przydzielony i ewentualnie rozszerzany zestaw obowiązków wobec państwa, realizowanych przez każdego człowieka i obywatela. Korzyści i koszty w tym względzie mogą być mierzalne i niemierzalne.

Przestrzeganie prawa, uiszczanie danin publicznych, dbałość o środowisko, jak również wierność Rzeczypospolitej, troska o dobro wspólne czy obowiązek obrony Ojczyzny – będą niewątpliwie korzyściami mierzalnymi, wyrażanymi przez respektowanie wymogów praworządności, płacenie danin publicznych w celu funkcjonowania aparatu państwa, troskę o dobro państwa w każdym jego aspekcie, jak również walkę w obronie Ojczyzny. Korzyściami niemierzalnymi będzie odpowiednio: poczucie dobrze spełnionego obowiązku zachowania zgodnego z prawem, poczucie podzielenia się swoimi dochodami dla funkcjonowania państwa, zadowolenie z otaczającej przyrody, przeświadczenie o dobrze spełnionym obowiązku troski o dobro wspólne czy przeświadczenie, że obrona Ojczyzny jest obroną jednocześnie własnej tożsamości. Natomiast koszty w omawianym zakresie będą dotyczyły odpowiednio: ubytku we własnych dochodach publicznych, nie w pełni eksploatowania środowiska, konieczności narażania zdrowia i życia w obronie Ojczyzny czy ograniczonego korzystania z dóbr wspólnych.

Abstract

Constitutional obligations of individuals and citizens in the context of the welfare state

Dr Hab. Leszek Bielecki, professor at the UJK – Jan Kochanowski University in Kielce
ORCID: 0000-0008-1553-1141

The study presents issues related to constitutional human and civil rights in the context of the welfare state. The analysis covers the definition of the state and the welfare state, as well as human and civil rights and freedoms, with an emphasis on the role of human and civil duties. It is important to highlight the phenomenon of deflation of duties as a result of inflation of human and civil rights and freedoms in the welfare

state. The study emphasises the significant role of human and civil duties in relation to human and civil rights and freedoms in the context of the economic growth of the welfare state.

Keywords: *a state of prosperity, human and civil rights and freedoms*

Bibliografia / References

- Augustyniak M., *Rozdział I. Prawa człowieka – zagadnienia terminologiczne oraz aspekt historyczny* [w:] *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce*, red. M. Chmaj, Warszawa 2023
- Florczak-Wątor M. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023
- Michalska A., *Prawa człowieka w systemie organizacji państw amerykańskich*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1980/42(2)
- Mitręga M., *Jakie państwo opiekuńcze* [w:] *Europa XX-XXI wieku: społeczno-polityczne konsekwencje kryzysów*, red. M. Gruszczyk, L. Krzyżanowski, M. Skrzypek, Katowice 2017
- Rakoczy B. [w:] *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* [w:] *Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, Warszawa 2013
- Redelbach A., *Państwo i jego struktura wewnętrzna* [w:] A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1994
- Skrzydło W., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2013
- Zubik M., Sokolewicz W. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 1, red. L. Garlicki, Warszawa 2016